

FUTUR I. JE ZAISTA SLOŽENO GLAGOLSKO VRIJEME

Ljudevit Jonke

Možda će se čitaoci »Jezika« začuditi, što još uvijek raspravljamo o tome, kako treba da se piše oblik futura prvog, kad je o tom Pravopisna komisija već rekla svoju riječ. Kao što sam izvijestio u 3. broju ovogodišnjeg »Jezika« na str. 71., Pravopisna komisija predlaže u ovom pitanju dvojno rješenje: *pisaću* i *pisat ću*, *plešću* i *plest ću*. To dvojno rješenje vrijedilo bi na čitavom hrvatskosrpskom jezičnom području prema slobodnom izboru samoga pisca. »Oba načina pisanja«, kaže se u obrazloženju Komisije, »imaju dugu tradiciju i imaju svoju opravdanost, pa se stoga kao dvostrukost ostavljaju za čitavo područje hrvatskosrpskoga jezika prema slobodnom izboru samoga pisca. Dakako, u jednom članku, zadaći, raspravi ili knjizi može se upotrebljavati samo jedan od spomenutih načina, onaj, koji odabere pisac.«

Prije nego je Pravopisna komisija donijela takav zaključak, postojala su među njezinim članovima dva shvaćanja, oba zasnovana na naučnim postavkama. Po jednom mišljenju, koje je formulirao prof. Stevanović u člancima u »Našem jeziku«, oblik futura I. jest složenica, pa ga stoga treba i pisati zajedno (*pisaću*, *plešću*). Po drugom mišljenju, koje je iznio pisac ovih redaka u 2. broju prošloga godišta i u 4. broju ovoga godišta »Jezika«, futur I. nije složenica, nego složeno glagolsko vrijeme, kao što je i perfekt, pa ga stoga treba i pisati odvojeno (*pisat ću*, *plest ću*). Ni jedno od tih mišljenja nije dobilo dovoljnu većinu glasova u Pravopisnoj komisiji, koja je pored toga kriterija uzimala u obzir i dugu tradiciju dvojakog načina pisanja u hrvatskoj i srpskoj književnosti, pa je stoga i zaključeno, da se i u novi pravopis unese dvostruki način pisanja futura I. na čitavom hrvatskosrpskom jezičnom području. Pošto je takav zaključak već donesen, član Pravopisne komisije i profesor sarajevskog Filozofskog fakulteta dr. Jovan Vuković poslao je uredništvu »Jezika« svoj članak »Još o obliku futura prvog«, kojim zapravo otvara diskusiju o tom zaključku Pravopisne komisije i zalaže se za jedinstveno rješenje toga pitanja na temelju razloga, koje on iznosi, te kao takvo jedinstveno rješenje predlaže sastavljen način pisanja (*pisaću*, *plešću*). Dakako, u to raspravljanje mogu sad ući i drugi naučni, književni i prosvjetni radnici, a budući da se prof. Vuković dosta često osvrće i na moje već štampano mišljenje, sad prihvaćajući ga, a sad odbijajući ga, razumljivo je, što se i ja među prvima javljam za riječ. No jer sam već prilično o tom pitanju govorio, zadržat ću se samo na glavnijim postavkama prof. Vukovića.

Osnovna je postavka prof. Vukovića, da je oblik futura I. *pisaću*, *plešću* složenica, i to otprilike onakva tipa, kao što je francuski futur *je parlerai*

i latinski pluskvamperfekt *laudaveram*. Naš je futur, veli prof. Vuković, imao uvjeta, da se u obliku s postpozitivnim položajem enklitike osjeti kao glagolski oblik sa potpuno sraslim dijelovima. Ponajprije čudno je, kako je to zadesilo samo one glagole, koji se u infinitivu svršavaju sa *-ti*, a nije zahvatilo glagole, kojima se infinitiv svršava sa *-ći*, pa je do složenice došlo u glagola *pisacu*, *plešću*, dok u glagola *ići ću*, *peći ću* nema složenice. Zar nije vjerojatnije pri tako identičnim slučajevima, da je u glagola na *-ti*, pošto je otpalo završno *-i*, došlo upravo do glasovnog stapanja završnog dijela prve riječi i početnog dijela druge riječi? Do takva stapanja nije došlo u primjerima *ići ću*, *peći ću*, jer nije *-i* otpalo, a do takva stapanja ne dolazi ni u dijalekatskim futurskim oblicima *pisati ću*, *plesti ću*, a dolazi ipak do njega i u vezama *opet ću doći*, *kad ćeš mi reći* i sl. Takve promjene glasova završnih i početnih dijelova riječi naš pravopis ne bilježi na pismu ni u ovim, a ni u drugim slučajevima (*opet ću*, *kod kuće*, *s njim* i sl.), jer je naš pravopis ograničeno fonetski, a takva glasovna stapanja samo su slučajna i nemaju karaktera složenice. Njihova je slučajnost u tome, da do takvih glasovnih promjena dolazi, ako se slučajno nađu baš takvi glasovi, koji djeluju jedan na drugi. Ako se takvi glasovi ne nađu jedan do drugoga, nema ni glasovne promjene, pa ni složenice (*pisat ću*: *pisati ću*, *doći ću*; *sa mnom*: *š njim*). Odatle također slijedi, da takva slučajna glasovna promjena sama za sebe ne može davati ni obliku futura I. karakter složenice.

No htio bih se više zadržati na paralelizmu *pisacu*, *parlerai* i *laudaveram*, i to u vezi s onim mojim prigovorom, kakva li bi to bila glagolska složena riječ ili složenica, koja se rascjepljuje odmah, čim pred nju dođe negacija (*pisat ću*: *ne ću pisati*). Događa li se možda što slično toj francuskoj i latinskoj složenoj riječi? Ne, nikada, pa ni onda, kada dođe negacija (*je ne parlerai pas*, *non laudaveram*). To su zaista prave i neraskidljive složene riječi, a naš oblik futura I. nije takav. Što prof. Vuković veli, da je negacija *ne* ograničila kretanje pomoćnog glagola uopće u poretku riječi, to se ne odnosi samo na futur I., nego i na perfekt, pluskvamperfekt, kondicional i futur II., a to su sve upravo složena glagolska vremena, a ne glagolske složeneice u onom smislu, u kojem govorimo. Baš taj potpuni paralelizam tih složenih glagolskih vremena (*pisat ću*, *ne ću pisati*: *pisao sam*, *nisam pisao*, *pisao bih*, *ne bih pisao* i sl.) također je jedan od razloga, koji govore, da imamo pred sobom složen glagolski oblik, a ne složenicu. Naprotiv, glagolskoj složenici ne može negacija ništa nauditi, ne može je rascijepiti unatoč toj osobini negacije da ograničava kretanje pomoćnog glagola, pa dosljedno prema *smjedbudem*, *dadbudem*, *htjedbudem* bilježimo *ako ne smjedbudem*, *ako ne dadbudem*, *ne htjedbudem* i sl. Drugačije se dakle vlada negacija pred složenim glagolskim vremenom, a drugačije pred složenicom. To je punctum saliens čitave stvari, a to prof. Vuković svojom analizom nije uspio oboriti. Stoga nije ni potrebno ulaziti u raspravljanje

o drugim sporednim momentima, koje on navodi u svom članku. Ili zar možda da raspravljamo o osnovnom pravilu našeg pravopisa, kako veli prof. Vuković, da se riječi pišu onako, kako ih izgovaramo, a treba ih čitati onako, kako ih pišemo? To je samo generalno pravilo s mnogo izuzetaka. Zar možda izgovaramo *hrvatski, gradski, sredstvo, htio, nacionalan, radionica*? Kad dakle ne primjenjujemo uvijek to osnovno pravilo našeg pravopisa u jednoj riječi, zar je zaista tako nužno, da ga primjenjujemo u složenom glagolskom obliku? Ne samo što nije nužno, nego se to i protivi drugom osnovnom pravilu našeg pravopisa, da se glasovne promjene, do kojih dolazi u susjedstvu dviju riječi, ne označuju pismom, pa se piše *kođ tebe, stric bi, opet će, kad će*, iako se drugačije izgovara.

Inače, ja bih se složio s mišljenjem prof. Vukovića, da se u novi pravopis uvede samo jedan način pisanja futura I. po kriteriju, da li je taj oblik složenica ili složeni glagolski oblik. No kako se naučnim razlozima ne može pobiti tvrdnja, da je oblik futura I. složeno glagolsko vrijeme, trebalo bi futur I. pisati samo odvojeno (*pisat ću, plest ću*), pa je tako bilo i predloženo, ali je druga strana izjavila, da to ne bi mogla prihvatiti s dva razloga: prvo stoga, što je uvjerena, da je oblik futura I. složenica, i drugo zbog svoje pravopisne tradicije. Ali ni oni, koji drže oblik futura I. kao složeni glagolski oblik, nisu mogli prihvatiti sastavljeno pisanje, jer se po dosadašnjim pravopisima složeni glagolski oblici pišu odvojeno (*pisao sam, pisao bih* i sl.), a postoji i duga takva tradicija i za futur I. Dakako da je u takvoj situaciji Pravopisna komisija mogla donijeti samo dvojno rješenje, t. j. da se futur I. može pisati na dva načina (*писаću* i *pisat ću, plešću* i *plest ću*) prema želji samoga pisca. A svaki će se pisac na čitavom hrvatsko-srpskom jezičnom području odlučivati za onaj način, koji mu se čini zgodniji na osnovu navike ili jezičnog i pravopisnog shvaćanja. Tako će biti zapravo svi zadovoljni, jer će svaki moći pisati prema svom osjećanju i shvaćanju, slobodno i bez prisile. A to je za uvođenje novog pravopisa sa psihološkog gledišta vrlo korisno. Vidio sam to i na plenumu Društva književnika Hrvatske, gdje sam 12. ožujka o. g. podnio izvještaj o zaključcima Pravopisne komisije. Svi su prisutni književnici ocijenili zaključak Pravopisne komisije o pisanju futura I. kao vrlo sretan i mudar. I u tom pitanju, kao i u drugim pravopisnim i jezičnim pitanjima, oni su se izjasnili za što više slobode i elastičnosti, dakako u okviru pravilnosti, a protiv ukalupljanja i dekretiranja.

Ako se svi izneseni razlozi uzmu u obzir, meni se čini, da ne bi bilo korisno usvojiti prijedlog prof. Vukovića, koji je objavljen ispred ovog članka. Treba svakako imati na umu, da je kadšto i dvojno rješenje bolje nego jedinstveno, a sto puta čak bolje nego nikakvo. Današnji pravopis treba da riješi današnju pravopisnu problematiku, a budući će pravopis rješavati buduću pravopisnu problematiku našega jezika.

UZ VUKOVIĆEV ČLANAK O FUTURU

Josip Hamm

Ugledni sarajevski lingvist je u članku o »obliku futura prvog« pokušao naučnim razlozima opravdati nešto, što se takvim razlozima opravdati ne da. Kao što se nejednom dogodilo i najboljim stručnjacima, kada su naknadno — ponajviše iz afektivnih ili drugih razloga — nastojali da pronađu naučne premise za neke postavke, koje su bez takvih premisa postavljene, i on je nehotice upao u neke nedosljednosti i suprotnosti, koje njegovoj tezi mogu samo da škode.

Radi se o futuru prvom, o tome, je li to složenica ili dvočlani glagolski oblik, i kako ga treba pisati, sastavljeno (kao jednu riječ) ili rastavljeno (kao dvije riječi). U istočnim stranama on se piše sastavljeno (*писаću*), mi ga pišemo rastavljeno (*писа т* *чу*). Kod toga se pojedinci, koji taj oblik pišu sastavljeno, rado pozivlju na Vuka, jer da ga je i on pisao sastavljeno, i da ga zato i oni odonda tako pišu. Međutim mi znamo, da je i Vuk taj oblik neko vrijeme pisao rastavljeno, i ne samo rastavljeno — onako, kako ga mi i danas pišemo — nego je, štoviše, i apostrofom obilježavao mjesto, gdje je pred enklitikom u infinitivu elidirano *-i* (*и казат' чу му да сте дошли, и поздравит' чу Вам Живковића, састављат' чу материу, и бавит' чу се онде до Маиа месеца, бит' ће ми врло мило* i t. d. na pr. u pismima Kopitaru v. *Укува преписка* I, str. 142., 145., 146., 147. i dr.). Također znamo, da je iz akcenatskih (dakle fonetskih, a ne morfolozijskih) razloga — iz razloga, zbog kojih je neko vrijeme pisao također *nadamse, nepišem* (ali *ne odgovorim*), *nemoraju, nek nesie* (proju), *nekase* (javi) i t. d. (v. *Prepisku*) — poslije prešao na sastavljeno pisanje i da to u gramatici ispred prvoga izdanja Rječnika opravdava ovako: »Ali kad sila govora ide upravo na glagol i *će* dođe za njim, onda se izbaci ono posljednje *ti*, i mjesto njega dođe *će* te se sastavi s glagolom u jednu riječ« i t. d. (LVI). Razumije se, da nas ovakvo formalno tumačenje ne bi moglo zadovoljiti, pa M. Stevanović u 2. izdanju svoje Gramatike (Novi Sad 1954., str. 211.) kaže, da se futur »pravi od skraćenog oblika infinitiva, bez krajnjeg *i* i opet istog skraćenog oblika pomoćnog glagola *hteti*« (a to je isto, samo drugim riječima, što u svojoj Gramatici kaže također M. Hraste, v. 2. izd., Zagreb 1954., str. 116.). Dakle, radi se o dva oblika, o skraćenom infinitivu bez *-i*, koji se i inače u narodu govori, i o enklitičnom obliku pomoćnog glagola *htjeti*. Kod toga mi smo stali: dva oblika, dvije riječi, dakle treba ih pisati rastavljeno; a da se oni ne stapaju u složenicu, dokazuje to, što se iza negacije i iza veznika enklitika odvađa od infinitiva i stavlja ispred njega, i što taj infinitiv tada — u novom, samostalnom izgovornom taktu — ima dulji,

puniji oblik (na *-i*). Na drugoj strani, međutim, tu tek počinje muka: treba dokazati, zašto se futur jedamput piše sastavljeno, a drugi put rastavljeno. Stevanović kaže, da futur može biti i prost i složen glagolski oblik. No kako to, da isti oblik, u istom značenju, može biti sada jedno, sada drugo, kada složenicu obično i zovemo *složenicom* zato, što su joj dijelovi tako srasli među sobom, da se uopće više ne odvajaju? Takve su složenice na pr. latinsko *laudaveram* ili francusko (*je*) *parlerai*, koje, ne znam zašto, navode i Stevanović i Vuković, premda se one — bez obzira na negacije ili na red riječi — *nikada* ne rastavljaju u dijelove, od kojih su složene. Vuković spominje i poljski perfekt, no to je nešto sasvim drugo: tamo je enklitika prestala biti samostalna riječ te se stapa sa svakom riječju, koja se pred njom nalazi (*byłem — jam był, czy byłeś — czyś był*), a mi ne možemo ni reći ni napisati *kupiću — jaću kupiti, ješćeš — tićeš jesti*.

No, ogledajmo neke druge Vukovićeve argumente.

Da bi dokazao potrebu sastavljenog pisanja futura, on tvrdi — protivno Stevanoviću (v. gore), komu je futur s postpozitivnim *ću, ćeš, će* = skraćeni oblik infinitiva + skraćeni oblik pom. glagola *htjeti* — da kod *писаću — pisat ću* »naše jezičko osjećanje više ne razglaba ovaj glagolski oblik, u ovakvom poretku njegovih delova, u infinitiv i njegovu enklitiku«, to jest, drugim riječima, da se futur kod nas tvori na dva sasvim različita načina i da jezičkom osjećanju ni samom nije jasno, kako dolazi do onog oblika, koji treba pisati sastavljeno. Zatim, da bi dokazao, da »i u našem jeziku postoji mogućnost srastanja glagolske enklitike sa njenim glavnim delom«, on zove u pomoć oblike *htjedbudem, znadbudem*, za koje i sâm kaže, da nemaju »puno pravo na književnu upotrebu« i koji predstavljaju ostatke jedne konstrukcije, koja je davno prestala biti produktivna, pa ni jezično osjećanje više ne može ove oblike razglabati u *htjeti budem* i *htjet budem*. Zato je tu i moglo doći do stvaranja složenice i do stapanja njezinih dijelova u jedno, *jer se oni kao samostalni oblici u toj službi više nisu upotrebljavati*. Zato se oni više i ne rastavljaju, pa i Vuk u 'soslagačelnom naklonenbju' u Pismenici piše *ako ja ćetbudem, ako ti ćetbudeš*, i t. d.

Vuković međutim misli, da su »negativni i pozitivni oblici futura imali posebno uslovljene razvitke«, no to je i netočno, jer se i kod pozitivnih oblika futura enklitike kadšto nalaze ispred infinitiva, a osim toga to ničim ne objašnjava, zašto toga nema nigdje drugdje kod složenica, pa ni kod *znadbudem, htjedbudem*, iako se i kod njih radi o futuru.

Nadalje, poznato je, da se kod nas jednačenja suglasnika vrše i među riječima, samo što se ona tada ne bilježe. Tako je i Br. Miletić u »Osnovima fonetike srpskoga jezika« na str. 59. pisao, da *c* ispred *b* u *zec bi se provukao* postaje zvučno, i da mi zapravo izgovaramo *pret kućom*, a ne *pred kućom*, i *ljut biber*, a ne *ljut biber*. Vukoviću se, međutim, čini, da mi

neka jednačenja ne vršimo *ni unutar riječi*, pa o sebi kaže »zato što pišem *sredstvo*, moj izgovor obično neće biti *sretstvo*, nego sa izvesnom pauzom i izvesnom zvučnošću dentala, *sredstvo*«, a tu je on pomiješao dvije stvari: ono, što je Baudouin de Courtenay zvao psihofonemom, i ono, što je zvao fiziofonemom. Ja ne bih rekao, da će oni, koji su dosada pisali *predsednik*, a odsada će pisati *predsjednik*, bilo šta promijeniti u svojem izgovoru, jednako kao što smo mi dosad pisali *čitati ću*, *pisati ću*, a izgovarali smo ga jednako, kao da smo pisali *čitaću*, *pišaću* (i *sad ću*, *kad ćeš*, kao da smo pisali *sāću*, *kāćeš*). Zato, njegov strah, da će oni, koji pišu *kupiti ću*, početi tako i govoriti, jednako je neopravdan, kao što bi bilo neopravdano, kada bi tko htio tumačiti, da mi u *sad ćeš*, *kad ćeš* ne vršimo nikakva jednačenja i da u običnu, neafektivnu govoru oblike *sad*, *kad*, *tad* ispred *ću*, *ćeš*, *će* izgovaramo s krajnjim *d*. Drugo je, naravno, kada se radi o afektivnom govoru i kada nam je stalo do toga, da neku riječ ili neki oblik osobito istaknemo. Tada je sve dopušteno, i *opet ćeš* (*doći*, ovako, kako Vuković hoće, odvojeno), i *dvaput ćemo* (*ovo ponoviti*, također odvojeno), i — *prevodit ćete*, pa čak i *prevoditi ćete* (odvojeno), ako je to onomu, koji govori, potrebno. No to više i nije pravopis, nego stilistika, a ona je kudikamo elastičnija i slobodnija od gramatike.

Napokon, samo još jedno da spomenem: Vuković misli, da je sastavljeni način pisanja futura prvoga »uprošćeniji«, a rastavljeni »komplikovani« i time teži, nepregledniji od sastavljenoga. Ne bih se s njime složio, ma koliko inače njegova mišljenja cijenim, no ne bih želio niti da bilo komu namećem svoje mišljenje. Najbolje, neka se čitalac sâm odluči, pa neka na tekstu prosudi, što je jednostavnije, preglednije i za shvaćanje lakše:

Mislio je: trešće i smeće da jede i da ono, što preostane, drugima prodaje — ili: Mislio je: trest će i smjet će da jede i da ono, što preostane, drugima prodaje.

JEZIČNA I PRAVOPISNA PITANJA O JATU (Prilog diskusiji o prijedlogu Pravopisne komisije)

Dalibor Brozović

Kako smo vidjeli u novinama i u ovogodišnjem broju »Jezika«, Pravopisna je komisija izvršila glavni dio posla i njezini se zaključci predaju svoj javnosti na razmatranje. Komisija je odlučila, da u toku rada ne saopćuje zaključaka, nego da ih objelodani, tek kad budu gotovi, kao cjelinu.¹ Sada, kad je to obavljeno, i to brzo i marljivo, dužan je svatko, tko to

¹ V. »Jezik«, g. III., str. 158. i g. IV., str. 89.